

РАННІЙ КОНСЕРВАТИВНИЙ ОПІР НАЦІОНАЛ-СОЦІАЛІЗМУ

У статті йдеться про розкриття особливостей раннього консервативного руху опору в Німеччині. На основі німецьких джерел проаналізовано діяльність лідерів опору та їхніх поплічників, втілення їхніх ідей в життя та наслідки після них.

Ключові слова: фюрер, Третій Рейх, рух опору, консервативна партія, націонал-соціалізм, НСДАП, опозиція.

The article deals with revealing the features of the early conservative resistance movement in Germany. Based on German sources, the activities of the leaders of the resistance and their henchmen, the implementation of their ideas and the consequences after them are analyzed.

Key words: Führer, Third Reich, resistance movement, conservative party, National Socialism, NSDAP, opposition.

Абсолютно незаперечним є той факт, що найсильніша націонал-консервативна права політична сила Німеччини того часу - Німецька національна народна партія в особі її дружньо налаштованого до нацизму голови Альфреда Гугенберга – відіграла головну роль у призначенні Гітлера на посаду рейхсканцлера 30 січня 1933 року. Гугенберг, а також пов'язані з цією партією особи, такі як колишній рейхсканцлер Франц фон Папен, а також кола з оточення рейхспрезидента фон Гінденбурга, брали активну участь у підготовці першого уряду Гітлера [6].

Але також не можна заперечувати, що з кінця 1920-х років серед німецьких консерваторів були й рішучі противники націонал-соціалізму, які відкололися від НСДАП у 1930 році і заснували нову партію, яка, втім, не мала великого успіху на завершальному етапі існування республіки, Народно-консервативне об'єднання, яке згодом змінило назву на Консервативну народну партію і в якому об'єдналися як політики старшого, так і молодшого покоління [3].

Особливо помітною фігурою цього раннього консервативного опору був Евальд фон Клейст-Шменцін, який як голова "Hauptverein der deutschen Konservativen" (Головного об'єднання німецьких консерваторів) був певною мірою спадкоємцем імперської старої Німецької консервативної партії, і який, хоча до 1933 року все ще належав до НСДАП, був одним із найрішучіших опонентів Гугенберга всередині партії [5, с.273-289]. Ще в 1932 році Клейст опублікував памфлет "Націонал-соціалізм-небезпека" ("Der Nationalsozialismus – eine Gefahr"), який і сьогодні є дуже примітним з точки зору сьогодення, в якому, він рішуче виступив проти гітлерівської ідеології і наполегливо застерігав власну партію від об'єднання зусиль з НСДАП - зрештою, втім, безуспішно [5, с.255-264].

Ця невелика публікація примітна не в останню чергу тим, що вперше фундаментальна дискусія про нацистську ідеологію ведеться консерваторами, тобто аргументи перестають бути суто політичними і тактичними та в

ній принципи фюрера були піддані надзвичайно гострій критиці з консервативної точки зору.

Наведемо ще один приклад: гурток юриста і політичного письменника Едгара Юліуса Юнга [1] належав не лише до консервативних критиків, але й до ранніх активних опонентів Веймарської республіки. Однак деяким молодшим членам цього гуртка вдалося сформувати своєрідне таємне консервативне гніздо опору в кабінеті гітлерівського віце-канцлера Франца фон Папена, яке проіснувало до літа 1934 року [2, с.50]. Його перший видимий прояв – політична програмна промова, виголошена Папеном 17 червня 1934 року перед Марбурзькою університетською асоціацією, стала також останньою акцією цього гуртка; співробітники Папена вже мали тисячу примірників тексту, який, по суті, був написаний Едгаром Юнгом, заздалегідь надрукований і відправлений за кордон, щоб від самого початку виключити можливість придушення з боку міністерства пропаганди [1, с.226].

Марбурзька промова Папена, яка насправді пропонувала щось «дивовижне» [1, с.154-174], характеризувалася підсвідомими ілюзіями певного роду, що на той момент хтось ще був здатний протистояти Гітлеру. Вона апелювала до моралі та цінностей німецького суспільства, яким загрожував націонал-соціалізм. Наприклад, у ній з надзвичайною ясністю було сказано, що «віра в те, що можна об'єднати народ... за допомогою терору» повинна розглядатися як «гідна осуду». «Уряд буде протидіяти спробам зробити це, бо знає, що кожен терор є результатом нечистої совісті, яка є найгіршим порадином, якого тільки може дозволити собі керівництво. Справжнє виховання ... може впливати лише з моральних принципів. Але тільки віра у вищий світовий порядок здатна прищепити справжні моральні принципи. Любов до Батьківщини, готовність до самопожертви і відданість дійсно лише тоді, коли вони вкорінені в людині як божественна заповідь» [1, с.154-174]. Крім того, застерігалось (у відсиланні до відомого націонал-соціалістичного гасла «Ти – ніщо, твій народ – все», яке навряд чи можна було зрозуміти неправильно) не «піддаватися чарам полемічного гасла про людину, яка нічого не значить» [1, с.154-174]. Навпаки, настав час «об'єднатися в братній любові і повазі до народу, не заважати роботі серйозних людей і змусити замовкнути фанатиків-доктринерів», бо ті, хто нині прагнуть «другої хвилі» німецької революції, не повинні приховувати від себе, «що за другою хвилею може послідувати третя, що той, хто погрожує гільйотиною, найімовірніше, сам потрапить під неї» [1 с.170-173].

Цей перший і єдиний публічний маніфест консервативної опозиції в «Третьюму Рейху», викликав великий ажіотаж у країні та за кордоном. Гітлер, стривожений цим і подібними сигналами, лише через кілька днів вдався до радикальних дій, щоб придушити будь-яку опозицію, яка стала помітною в зародку, наприкінці червня 1934 року під час масштабної операції вбивств, що отримала назву «Ремський путч» [4, с.507].

Висновок. Обговорюючи те, що консерватори діяли як поплічники Гітлера і від початку виявляли явні симпатії до націонал-соціалізму, важливо також висвітлити й протилежні позиції консерваторів та чітко розмежовувати ці думки від інших. Пам'ять про таких людей, як Евальд фон Клейст-Шменцін та Едгар-Юліус Юнг, принаймні показує, що консервативні противники

парламентської демократії також були частиною опору Гітлеру до і після 1933 року, і що деяким з них довелося заплатити за свою позицію життям на ранньому етапі. Тому така чітка класифікація необхідна для того, щоб диференційовано і точно відповісти на загальне звинувачення на адресу консервативного опору. Насправді, позиція німецького консерватизму щодо режиму від самого початку виявилася вкрай суперечливою: безумовне схвалення поряд з обережним сумнівом, навмисна відстороненість, але також ранній і надзвичайно послідовний опір.

Це дослідження було виконано за фінансової підтримки Українсько-німецької історичної комісії (УНІК).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Forschbach, Edmund: Edgar J. Jung. Ein konservativer Revolutionäre 30.Juni 1934, Pfullingen 1984
2. Graß, Karl Martin: Edgar Jung, Papenkreis und Röhmkrise 1933/34, Heidelberg 1966.
3. Jonas, Erasmus: Die Volkskonservativen 1928-1933. Entwicklung, Struktur, Standort und staatspolitische Zielsetzung, Düsseldorf 1965
4. Orth, Rainer: „Der Amtssitz der Opposition“? – Politik und Staatsumbaupläne im Büro des Stellvertreters des Reichskanzlers in den Jahren 1933-1934, Köln – Weimar – Wien 2016.
5. Scheurig, Bodo: Ewald von Kleist-Schmenzin. Ein Konservativer gegen Hitler, Oldenburg 1968.
6. Terhalle, Maximilian: Deutschnational in Weimar. Die politische Biographie des Reichstagsabgeordneten Otto Schmidt (-Hannover) 1888-1971, Köln 2009

Науковий керівник кандидатка історичних наук, доцентка Кузовова Н.М.